

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI İLƏ SƏUDİYYƏ ƏRƏBİSTANI KRALLIĞI ARASINDA İQTİSADI ƏMƏKDAŞLIĞIN BAŞLICA İSTİQAMƏTLƏRİ

Daxil olub: 9 iyun 2022-ci il

Qəbul olunub: 23 sentyabr 2022-ci il

Received: 9 June 2022

Accepted: 23 September 2022

İrşad Kərimli¹, Mesaad İbrahim Al Sulaim²

¹i.e.d., prof., UNEC

²dissertant, UNEC

¹irshad.karimli@unec.edu.az

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi Azərbaycanla Səudiyyə Ərəbistanı arasında iqtisadi əməkdaşlığın mövcud vəziyyətini təhlil edib ümumiləşdirmək, konkret nəticəyə gəlməkdir. Tədqiqat işində müqayisəli, statistik təhlil kimi tədqiqat metodlarından istifadə olunmuşdur. Tədqiqat işinin əhəmiyyəti iki ölkə arasında iqtisadi əməkdaşlığın, xüsusən ticarət əlaqələrinin başlıca istiqamətlərini müəyyən edib dəqiqləşdirməkdən ibarətdir. Tədqiqat nəticəsində iqtisadi əməkdaşlığın perspektiv istiqamətləri müəyyən edilmiş, hər iki ölkə arasında dayanıqlı ticarət-iqtisadi əlaqələrə nail olmaq və bu əlaqələri daha da inkişaf etdirmək üçün birgə investisiya siyasəti çərçivəsi hazırlanması üçün nəzərə alınmalı amillər göstərilmişdir. Məqalədə yer almış tövsiyələr ölkələrə iqtisadi artım imkanlarının genişləndirilməsi, dayanıqlı inkişaf və yoxsulluğun azaldılması üçün özəl investisiyaların səfərbər olmasına imkan yaratmağa dəstək göstərə bilər.

***Açar sözlər:** Ərəbistan yarımadası, Cənubi Qafqaz, Zəngəzur dəhlizi, İslam dini, təbii resurslar.*

THE MAIN DIRECTIONS OF ECONOMIC COOPERATION BETWEEN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN AND THE KINGDOM OF SAUDI ARABIA

İrşad Kərimli¹, Mesaad İbrahim Al Sulaim²

¹Dr., Prof., UNEC

²PhD student, UNEC

¹irshad.karimli@unec.edu.az

Abstract

The purpose of the study is to analyze and summarize the current state of economic cooperation between Azerbaijan and Saudi Arabia, to come to a concrete conclusion. Research methods such as comparative and statistical analysis were used in the research. The importance of the research work is to determine and specify the main directions of economic cooperation between the two countries, especially in trade relations. As a result of the research, the prospective directions of economic

cooperation have been determined, the factors to be taken into account for the development of a joint investment policy framework for achieving sustainable trade and economic relations between the two countries and developing these relations have been indicated. The recommendations contained in the article can support countries in enabling the mobilization of private investment for the expansion of economic growth opportunities, sustainable development and poverty reduction.

Keywords: *Arabian Peninsula, South Caucasus, Zangazur Corridor, Islamic religion, natural resources.*

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА МЕЖДУ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКОЙ И КОРОЛЕВСТВОМ САУДОВСКОЙ АРАВИИ

Иршад Керимли¹, Месаад Ибрагим Аль Сулейм²

¹д.э.н., проф. Азербайджанский государственный экономический университет (UNEC)

²диссертант, Азербайджанский государственный экономический университет (UNEC)

¹*irshad.karimli@unec.edu.az*

Резюме

Цель исследования - проанализировать и обобщить текущее состояние экономического сотрудничества между Азербайджаном и Саудовской Аравией, прийти к конкретному выводу. В исследовании использовались такие методы исследования, как сравнительный и статистический анализ. Важность исследовательской работы заключается в определении и уточнении основных направлений экономического сотрудничества двух стран, особенно торговых отношений. В результате исследования определены перспективные направления экономического сотрудничества, факторы, которые необходимо учитывать при разработке основ совместной инвестиционной политики для достижения устойчивых торгово-экономических отношений между двумя странами и развития этих отношений. Рекомендации, содержащиеся в статье, могут помочь странам в мобилизации частных инвестиций для расширения возможностей экономического роста, устойчивого развития и сокращения бедности.

Ключевые слова: *Аравийский полуостров, Южный Кавказ, Зангезурский коридор, исламская религия, природные ресурсы.*

Giriş

Azərbaycanın və Səudiyyə Ərəbistanının geosiyasi və geoiqtisadi mövqeyinin olması ilə bərabər hər iki ölkənin ərazisinin faydalı qazıntılarla zəngin olması, dünyanın digər ölkələrinin həm enerji təhlükəsizliyi, həm də resurs təminatı baxımından daim diqqət mərkəzində olmuşdur. Hər iki ölkə arasında əlaqələr təhsil, mədəniyyət, iqtisadi, siyasi və digər sahələrdə qurulmuş və hazırda da uğurla davam etdirilir. Bunu istər birinci, istərsə də İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra hər iki ölkənin rəsmiləri arasında aparılan fikir mübadilələrində və real əməkdaşlıq əlaqələrində də müşahidə etmək olar.

Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü daim tanımış, həm regional, həm də beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycanın mövqeyini Qarabağ məsələsində hər zaman dəstəkləmiş, məsələnin həllində Azərbaycanın tərəfində olmuşdur. Məhz buna görə də, 44 günlük İkinci Qarabağ müharibəsində Azərbaycanın qalib olmasına Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı haqq və ədalətin bərpa olunması kimi münasibət bəsləmiş, həqiqətin yanında mövqe tutmuşdur [14].

Mənəvi dəyərlərin ümumiliyinə, onun əvəzsiz sərvət olmasına həssaslıqla yanaşan, onun qorunub saxlanılmasına öz töhfəsini verən hər iki ölkə iqtisadiyyat sahəsində də qarşılıqlı əlaqələr yaratmaqda daha çox maraqlı olurlar. Bu mənada hər iki ölkə arasında ikitərəfli investisiya əməkdaşlığı xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Müstəqil iqtisadi inkişaf yoluna qədəm qoyduğu ilk illərdə Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının inkişaf fondu ilə Azərbaycan hökuməti arasında investisiyaların təşviqi və qarşılıqlı qorunması haqqında saziş diqqəti daha çox cəlb edir. Elə ilk illərdə qeyd edilən inkişaf fondunun vəsaiti ilə Azərbaycanın bir çox regionlarında tikinti layihələrinin maiyyələşdirilməsi üçün kredit sazişləri bağlanılaraq icra edilmişdir.

Son illər Səudiyyə Ərəbistanı ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı iqtisadi əlaqələr daha da güclənir, iqtisadi əməkdaşlıq çərçivəsində hər iki ölkənin fəallığı artır.

Səudiyyə Ərəbistanı ilə Azərbaycan arasında ikitərəfli iqtisadi əməkdaşlığın real vəziyyəti və başlıca nəticələri

Beynəlxalq istehsal və ticarət əlaqələrinin sürətli inkişafı beynəlxalq nəqliyyat – kommunikasiya vasitələrinin təkmilləşdirilməsini, ölkələr və regionlar arasındakı ikitərəfli iqtisadi əlaqələrin formalaşmasında güclü keyfiyyət dəyişikliklərinin baş verməsini zəruri etmişdir. Daha doğrusu muasir beynəlxalq istehsal və ticarət əlaqələri müxtəlif istehsal amillərinin (kapital, işçi qüvvəsi, texnologiya və s.) beynəlxalq hərəkəti ilə daha çox bütövləşir və sistemləşir. Nəticədə hazır əmtələrin ixracı ilə yanaşı, bütün istehsal amillərinin və xidmətlərinin xaricə axması imkanı genişlənmiş və ölkələrarası fəaliyyət artmışdır [15, 28].

Dövlətlərin sərhəd yaxınlığı ilə yanaşı, müəyyən tarixi ümumilik, oxşarlıq, ənənəvilik, təsərrüfat-mədəni eynilik, demoqrafik quruluş və s. kimi ümumi cəhətlər iqtisadi əlaqələr qurmağa möhkəm əsas yaradır. Məhz buna görə də, iki və çoxtərəfli beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlığa elmi və praktiki maraq əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır [8, 10]. İki və çoxtərəfli beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlığın nümunələrindən biri də Səudiyyə Ərəbistanı ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələri göstərmək olar. Səudiyyə Ərəbistanı ilə Azərbaycan arasında mövcud olan əməkdaşlıq məsələləri özünün müsbət həllini daim tapmaqdadır [11]. Səudiyyə Ərəbistanı ilə Azərbaycanı iqtisadi, siyasi, mənəvi cəhətdən əlaqələndirən bir sıra amillər mövcuddur. Hər iki ölkənin eyni qitədə yerləşməsi, eyni dini dəyərlərə malik olması və digər bu kimi səbəblərə görə bu ölkələr arasında iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi məqsədəuyğun hesab edilir [18, 12].

Hər iki ölkəni əlaqələndirən ən geniş birliklərdən biri İslam Əməkdaşlıq Təşkilatıdır (İƏT). İƏT 4 qitədə yerləşən 57 ölkənin üzvlüyü ilə BMT-dən sonra ikinci ən böyük dövlətlərarası təşkilatdır. Təşkilat müsəlman dünyasının kollektiv səsidir. Müsəlman dünyasının maraqlarını qorumaq üçün çalışır. Nizamnaməsinə əsasən, İƏT islamın sosial və iqtisadi dəyərlərini qorumaq məqsədi daşıyır, üzv dövlətlər arasında həmrəyliyi təşviq edir, sosial, iqtisadi, mədəni, elmi və siyasi sahələrdə əlaqələrin dərinləşməsinə təşviq edir, beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyi təmin edir, xüsusən də elm və texnologiya sahələrində qabaqcıl təhsili dəstəkləyir [9].

Böyük həcmdə karbohidrogen ehtiyatlarına malik Səudiyyə Ərəbistanının və Azərbaycanın neft-qaz sektoru hər zaman dünyanın aparıcı dövlətləri üçün cəlbedici olub. Belə cəlbedicilik Azərbaycanın müstəqillik əldə etdikdən sonra daha da güclənməsinə və 1994-cü ilin sentyabr ayında ölkədə ilk beynəlxalq neft sazişinin bağlanmasına yol açdı və neft hasilatının pay bölgüsü normaları iştirakçı şirkətlər arasında təsdiqləndi [16]. Səudiyyə Ərəbistanı Dünya Bankının “2020 Doing Business Hesabatı”na əsasən, 190 ölkə arasında ötən illə müqayisədə 30 pillə irəliləyərək 62-ci pillədə qərarlaşmışdır. Ölkə, həmçinin sərhəd ətrafı ticarət sektorundakı əhəmiyyətli inkişafına və kreditlərin əldə edilməsi imkanına görə siyahıda dünyanın ən təkmilləşən ölkəsi kimi yer almışdır. Ölkənin ümumi bali 63.5-dən 71.6-a qalxmışdır [14].

Azərbaycan neftinin hasili ilə əlaqədar “Əsrin müqaviləsi” imzalanan zaman Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı da bu müqavilədə təmsil olunub. Hazırda “Əsrin müqaviləsi”nə görə Səudiyyə Ərəbistanının Delta-Hess şirkəti - 2.72% paya malikdir [23].

Azərbaycan ilə Səudiyyə Ərəbistanı arasında yalnız yanacaq-energetika sahələrini deyil, eyni zamanda sosial və infrastruktur sahələri də əhatədir. Belə ki, Səudiyyə İnkişaf Fondu Bakı şəhərində məktəb binalarının inşası məqsədilə Azərbaycana 35.7 milyon rial kredit ayırmış və həmin kredit müvəffəqiyyətlə icra edilib.

Səudiyyə Ərəbistanı ilə Azərbaycanın iqtisadi əməkdaşlığı imkan verir ki, Azərbaycan özünün enerji daşıyıcıları ehtiyatı ilə Körfəz ölkələri və KƏŞ ilə öz əlaqələrini qursun,

dünya neft-qaz ixracatı ölkələri ilə koordinasiya əlaqələri yarada bilsin. Bu isə öz növbəsində gələcəkdə neftdən asılılığı azaltmaq üçün KƏŞ dövlətlərinin apardıqları misli görünməmiş iqtisadi struktur islahatlarından Azərbaycanın da bəhrələnməsi deməkdir [21].

Birinci Qarabağ müharibəsindən sonra Səudiyyə Ərəbistanının yüksək səviyyəli rəhbərlərinin Azərbaycana gəlişi prosesində cətinliklərlə üzləşən Azərbaycan, Səudiyyənin köməyini daim hiss etmiş və hazırda da hiss etməkdədir. Kral Fəhdin yardım proqramı çərçivəsində dəfələrlə humanitar yardımlar göstərilib. Azərbaycanda Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının NİCAT təşkilatının fəaliyyəti diqqətəlayiq hesab edilir. Torpaqlarımızın işğal olunduğu illərdə həmin təşkilat Azərbaycanda ümumi sayı 8.300 nəfərlik iki, 2.700 nəfərlik bir düşərgə yaratmaqla onları tibbi yardımla təmin etmişdir. Eyni zamanda həmin təşkilat Azərbaycanın işğala məruz qalmış ərazisindəki mina və partlamamış döyüş sursatlarının zərərsizləşdirilməsi üçün 50 min ABŞ dolları məbləğində ayırdığı vəsaiti, su təchizatı və kanalizasiya sisteminin bərpa və genişlənməsinə 25 milyon ABŞ dolları məbləğində ayırdığı krediti xüsusi olaraq nəzərə almaq lazımdır [14]. Hər iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələr daha çox işlək bir mexanizmə çevrilməkdədir. Bunun əyani nümunəsini 2015-ci ildən başlayaraq Azərbaycanla Səudiyyə Ərəbistanı arasında Bakı şəhərində Müştərək Komissiyanın 3-cü iclasının keçirilməsindən və iclasın sonunda rəsmi Protokolun imzalanmasından görmək olar. Müştərək Komissiyanın 3-cü iclası çərçivəsində 100-dən çox iş adamının iştirakı ilə iki ölkə arasında keçirilən 1-ci biznes forumunda bildirilmişdir ki, Səudiyyə Ərəbistanı kapitalı tərəfindən Azərbaycan iqtisadiyyatına 368 mln dollar məbləğində kapital yatırılıb [23].

Birinci Qarabağ müharibəsindən sonra Səudiyyə Ərəbistanının yüksək səviyyəli rəhbərlərinin Azərbaycana gəlişi prosesində qaçqın və məcburi köçkün problemi ilə üzləşən Azərbaycan Səudiyyə Ərəbistanının köməyini daim yaxından hiss etmiş və hazırda da hiss etməkdədir. Azərbaycanlı qaçqın və köçkünlərə Kral Fəhdin yardım proqramı çərçivəsində dəfələrlə humanitar yardımlar göstərilib. Azərbaycanda Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının NİCAT təşkilatının fəaliyyəti diqqətəlayiq hesab edilə bilər. Torpaqlarımızın işğal olunduğu illərdə NİCAT Bərdə rayonunda ümumi sayı 8.300 nəfərlik iki çadır şəhərciyi və Sumqayıt şəhərində 2.700 nəfərlik bir düşərgəni tam təmin etməklə tibbi yardımını da həyata keçirib. Səudiyyə Ərəbistanı Azərbaycanın Tərtər və Ağstafa rayonlarının ərazisindəki mina və partlamamış döyüş sursatlarının zərərsizləşdirilməsi layihəsini həyata keçirmək üçün 50 min ABŞ dolları məbləğində ayırdığı vəsaiti, Abşeronun su təchizatı və kanalizasiya sisteminin bərpa və genişlənməsinə 25 milyon ABŞ dolları məbləğində ayırdığı krediti xüsusi olaraq nəzərə almaq lazımdır [14]. Hər iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələr daha çox işlək bir mexa-

nizmə çevrilməkdədir. Bunun əyani nümunəsini 2015-ci ildən başlayaraq Azərbaycanla Səudiyyə Ərəbistanı arasında Bakı şəhərində Müştərək Komissiyanın 3-cü iclasının keçirilməsindən və iclasın sonunda rəsmi Protokolun imzalanmasında görmək olar. Müştərək Komissiyanın 3-cü iclası çərçivəsində 100-dən çox iş adamının iştirakı ilə 1-ci Azərbaycan-Səudiyyə Ərəbistanı biznes forumu keçirilmişdir. Forumda bildirilmişdir ki, Səudiyyə Ərəbistanı kapitalı tərəfindən Azərbaycan iqtisadiyyatına 368 mln ABŞ dolları həcmində investisiya yatırılıb [23].

Səudiyyə Ərəbistanı Ticarət Palatası Şurasının təşkilatçılığı ilə Ər-Riyad şəhərində Ərəb ölkələrinin Ticarət Palataları ilə Azərbaycan, eyni zamanda Mərkəzi Asiya dövlətlərinin Ticarət Palataları arasında müştərək iclas keçirilmiş, iclasda ərəb ölkələri, Azərbaycan və Orta Asiya dövlətləri arasında iqtisadi əlaqələrin, eləcə də sərmayəçi və iş adamları arasında münasibətlərin gücləndirilməsi məqsədilə tərəflər arasında müştərək işi şuranın yaradılması, gömrük rüsumu, vizaların rəsmiləşdirilməsi, biznesin təhlükəsizliyi və onun qorunmasına dair məsələlər müzakirə edilmişdir. İclasda iştirakçılar Ərəb ölkələrinin Ticarət Palataları, Azərbaycan və Mərkəzi Asiya dövlətlərinin Ticarət Palataları arasında növbəti iclasın qarşdakı illərdə də keçirilməsinə dair razılıq əldə etmişlər. Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının Baş İnvestisiya Qurumunun (SAĞIA) təşkilatçılığı ilə Ər-Riyad şəhərində keçirilən Qlobal Rəqabətlik Forumu Azərbaycan üçün də özünün əlamətdarlığı ilə seçilmişdir. Qlobal Rəqabətlik Forumunda 2500-dən çox yerli və xarici nümayəndə iştirak etmiş və forumun iclaslarında qlobal biznes liderləri, beynəlxalq siyasi liderlər, seçilmiş ziyalılar və jurnalistlərdən ibarət 80 natiq çıxış etmişdir. Eyni zamanda müzakirələrdə iqtisadiyyatın şaxələnməsi və artmaqda olan gənc nəsil üçün iş yerlərinin açılması məsələsinə də toxunulmuşdur. Forum çərçivəsində şirkətlərin sərmayə imkanlarının nümayiş etdirilməsi məqsədi ilə "Səudiyyə Ərəbistanında Sərmayə" sərgisi də keçirilmişdir [13].

Səudiyyə Ərəbistanı öz enerji ehtiyatlarına görə dünyanın öndə gedən ölkələrindən biri olduğundan, bu ölkə dünya birliyində, xüsusilə islam ölkələrində yüksək nüfuza malikdir. Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı Azərbaycanın İkinci Qarabağ müharibəsi ilə öz torpaqlarını işğaldan azad edənə qədər Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında Azərbaycanın haqlı mövqeyini müdafiə etdiyini, problemin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həlli ilə bağlı beynəlxalq təşkilatların qəbul etdiyi bütün qərar və qətnamələri dəstəklədiyini dəfələrlə bəyan edib. Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı həmçinin Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi həll olunmaya qədər Ermənistanla diplomatik münasibətlər qurmayacağını da qəti şəkildə bəyan etmişdir.

Azərbaycanla Səudiyyə Ərəbistanı arasında iqtisadi əməkdaşlığın perspektiv istiqamətləri

İstər Azərbaycan, istərsə də Səudiyyə Ərəbistanı üçün daha çox əhəmiyyət kəsb edən məsələ iqtisadi əməkdaşlığın, xüsusən ticarət əlaqələrinin başlıca istiqamətlərini müəyyən edib dəqiqləşdirməkdir. Hər iki ölkə arasında formalaşmış iqtisadi əməkdaşlıq əlaqələrinin mövcud vəziyyəti göstərir ki, ticarət-iqtisadi əlaqələrin perspektivləri çox böyükdür, potensial imkanlar hüdudsuzdur. Ölkələrarası ticarətin şaxələnmə strategiyasına görə idxal və ixracın həcmnin artımına daha çox imkanlar vardır. Yeni ixrac imkanlarını aşkarlamaq üçün Azərbaycanda və Səudiyyə Ərəbistanında kiçik və orta sahibkarları resurslarla təmin etmək, ixracatçılara ticarət xidmətləri göstərmək, yaradıcı və innovatorçu sahibkarlara hər bir sahədə dövlət dəstəyi lazımdır [13].

Azərbaycanla Səudiyyə Ərəbistanı arasında ticarət-iqtisadi əlaqələrin mövcud vəziyyətinin təhlili və aparılan ümumiləşdirmə əsasında ikitərəfli əlaqələrin daha da möhkəmləndirilməsi üçün aşağıdakı itqamətlərdə təkmilləşdirmələr edilməsinə ehtiyac vardır. Hesab edirik ki, məhz bundan sonra bu iki ölkə arasında konkret olaraq ticarət-iqtisadi əlaqələrin təkmilləşdirilməsi istiqamətlərini göstərə bilərik [14]:

1. Hər iki ölkə üçün milli ixrac strategiyasının hazırlanması. Qeyd etmək lazımdır ki, hər iki ölkənin iqtisadiyyatı neft və neft məhsulları əsasında formalaşır. Belə ki, 2019-cu ilin sonuna olan statistikaya əsasən Səudiyyə Ərəbistanının ÜDM-nin tərkibində ixrac məhsullarının 87%-i, Azərbaycanın ÜDM-nin tərkibində isə ixrac məhsullarının 90%-i neft və neft məhsulları əsasında formalaşır. Məhz buna görə də, hər iki ölkədə qeyri-neft sektoru inkişaf etdirilməli və həmin məhsulların milli ixrac strategiyası hazırlanmalıdır [1]. Bu istiqamətdə bir çox ölkələrin nümunəvi təcrübəsi vardır;

2. İxrac mədəniyyətinin yaradılması. Hər iki ölkə üzrə əsas gəlir mənbəyi neft və neft məhsulları olduğundan, cəmiyyətdə qeyri-neft sektoruna az prioritetlik verilir. Reallıqda çoxlu sahibkarlar ixrac etməyə cəhd etmir və ya onlar proseduru çox mürəkkəb hesab edərək bacara bilməyəcəklərini düşünürlər. Həmçinin daxili məhdudiyyətlər də mövcud olur. İxrac mədəniyyətini yaratmaq üçün qeyri-neft ixracı həvəsləndirilməli və stimullaşdırma sistemi tətbiq edilməlidir. İxrac mədəniyyətinin formalaşdırılması nəticəsində hər il qeyri-neft ixracatçılarının sayında artım olar, mövcud və yeni bazarların genişlənməsində ixracatçılara dəstək oluna bilər;

3. Keyfiyyətli məhsulların mümkünlüyünün təmin edilməsi. Məhdud resurslar, aşağı istehsal gücü və beynəlxalq bazarın yüksək tələbləri hər iki ölkəni əlavə dəyər verən və yüksəkkeyfiyyətli qeyri-neft ixracına fokuslaşmağa vadar edir. Hər iki ölkə üçün xarici bazarın tələbinə cavab verən yüksəkkeyfiyyətli məhsul istehsal etməyə zərurət vardır. Sahibkarların texnologiyalar və xarici bazar tələbləri, həmçinin adekvat keyfiyyətli infrastruktur üzrə məlumatlara çıxışı olmalıdır. Yüksəkkeyfiyyətli məhsul

istehsalı ilə yanaşı, həmin məhsulların xarici bazarlarda orta qiymətlərlə satılması da təşkil edilməlidir;

4. Hər iki ölkənin qeyri-neft imkanlarının beynəlxalq səviyyədə tanınması. Beynəlxalq aləmdə hər iki ölkə neft və neft məhsullarının ixracatçısı kimi tanınır. Buna görə də, ərzaq və içkilər, tikinti materialları, maşın və avadanlıqlar, plastik, dəri, tekstil və s. kimi keyfiyyətli məhsullar istehsal edərək onların ixracatçısı kimi tanınmaq lazımdır. Bu isə o deməkdir ki, xarici bazarlarda bu ölkələrin məhsulları barədə informasiya artırılmalıdır. Bunun üçün də, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, milli ixrac strategiyaları müəyyən edilməli və orada konkret hədəf olan məhsullar müəyyən edilməli, həmin məhsulların tanınması istiqamətində işlər görülməlidir. Nəticədə beynəlxalq bazarlarda yeni məhsulların satışı artacaqdır.

Hər iki ölkə arasında beynəlxalq ticarəti genişləndirmək məqsədilə hədəflər müəyyən edilməlidir. Belə ki, hər iki ölkənin logistika və ticarət üzrə xüsusən bütün yüklər və marşrutlar üzrə ticarət həcmələri müəyyən edilməli, ixrac-idxal əməliyyatları üzrə xərclər, tranzit və gözləmə müddətləri dəqiqləşdirilməlidir. Xüsusən də zaman və xərclərlə əlaqədar tranzit daşımalarında üstünlüyün təmin edilməsi yolları müəyyən edilməlidir. Göstərilən hədəflərə çatmaq yolları dəqiqləşdirilməli, maliyyə vəsaitləri ilə təmin olunma və qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi istiqamətində vacib addımlar atılmalıdır.

1. İki ölkə arasında elektron ticarətin inkişaf etdirilməsi. Bunun üçün ilkin olaraq informasiya texnologiyaları infrastrukturunu və poçt daşınma xidmətləri üzrə imkanlar yaradılmalıdır. Bundan sonra hər iki ölkə üzrə ixrac imkanlarını genişləndirmək olar. Hər iki ölkədə son zamanlar elektron ticarət sürətlə inkişaf edir. Buna səbəb gənc nəslin informasiya texnologiyaları biliklərinə sahib olması, yeni nəsil texnologiyaların mövcud olması, rahatçılıq və digər amillərdir;

2. Hər iki ölkə üçün iqtisadi diplomatiyanın yaradılması. Milli ixrac strategiyasına dəstək olmaq üçün xarici ölkələrdə ticarət və hökumət nümayəndəliyinin böyük rolu vardır. Burada onların əsas məqsədi ölkə və onun ixrac etdiyi məhsullar barədə ətraflı və dolğun məlumatın verilməsidir;

3. İki ölkə arasında investisiya imkanlarının qiymətləndirilməsi. Hər iki ölkənin iqtisadiyyatı neft və neft məhsullarından asılı olduğundan qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi üçün bu sahəyə xarici investisiyanın cəlb edilməsi vacibdir. Bu barədə növbəti bölmədə ətraflı məlumat verilir.

Səudiyyə Ərəbistanı ilə Azərbaycan arasında ikitərəfli qarşılıqlı investisiya qoyuluşu potensiallarından səmərəli istifadə yolları

Hər bir ölkənin iqtisadi inkişafı üçün vacib faktorlardan biri investisiya axınlarıdır. Lakin investisiyaların məhdudluğu iqtisadiyyatın texnoloji bazasının müasir tələblərə

uyğun olaraq təzələnməsinə imkan vermir. Bu da özlüyündə iqtisadi geriləməyə gətirib çıxarır. Ölkə iqtisadiyyatının əsas hərəkətverici qüvvəsi olan investisiyanın xaricdən cəlb edilməsi hər bir dövlətin başlıca hədəflərindən biridir. Məhz buna görə də, hər bir ölkənin qəbul etdiyi investisiya strategiyasının ana xəttini birbaşa xarici investisiyalar (BXİ) təşkil edir [5].

Beynəlxalq investisiyaların cəlb edilməsi istiqamətində ölkələr arasındakı rəqabət son vaxtlar xüsusilə kəskinləşdiyindən, bu və ya digər ölkə xarici investisiya siyasətini daha çox BXİ cəlb edilməsini təmin edən amillərin müəyyən edilməsi məsələsinin həllinə yönəldir.

Ayrı-ayrılıqda Səudiyyə Ərəbistanının və Azərbaycanın investisiya mühitini, investisiya üzrə statistik göstəriciləri və bu sahənin inkişaf etdirilməsi barədə ətraflı məlumatın verilməsini, iki ölkə arasındakı investisiya əməkdaşlığının genişləndirilməsi və investisiya əməliyyatları həcmının artırılması istiqamətində ikitərəfli qarşılıqlı investisiya qoyuluşu üzrə mövcud potensiallardan effektiv istifadə yollarının müəyyən edilməsini məqsədmüvafiq hesab edirik [21].

Son zamanlar Səudiyyə Ərəbistanına birbaşa xarici investisiyaların daxil olma axınları siyasi amillər və aşağı neft qiymətləri səbəbindən aşağıya doğru hərəkət edir. Lakin ölkədə aparılan iqtisadi diversifikasiya, neft və qaz sektorundan kənar yeni layihələr birbaşa xarici investisiyaların daxil olma axınlarını bərpa edir (Cədvəl 1). Bu artıma əsas səbəb xarici strateji investorlar üçün mülkiyyət hüququ limitlərinin aradan qaldırılmasıdır. Oxşar olaraq, məcmu birbaşa xarici investisiyaların həcmi 2019-cu ildə qalxaraq 236 mlrd ABŞ dollarına çatmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu məbləğ ərəb ölkələri arasında ən yüksək rəqəmdir.

Cədvəl 1. Səudiyyə Ərəbistanı Krallığının 2017-2020-cu illər üzrə birbaşa xarici investisiya barədə ümumi məlumat

Birbaşa xarici investisiyalar (BXİ)	2017	2018	2020
BXİ üzrə daxilolmalar (mln ABŞ dolları)	1,419	4,247	4,562
Məcmu BXİ (mln ABŞ dolları)	227,566	231,603	236,166
Yeni yaradılan investisiya layihələrinin sayı	89	105	134
Yeni yaradılan investisiyaların həcmi (mln ABŞ dolları)	6,970	15,549	12,526

Mənbə: Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ticarət və İnkişaf üzrə Konfransının məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir [4].

Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, ABŞ, Fransa, Sinqapur, Yaponiya, Küveyt və Malayziya ölkənin əsas investorlarıdır. Investisiyalar əsasən kimya sənayesinə, daşınmaz əmlaka, turizmə, yanacaq sektoruna, avtomobillərə və maşın-avadanlıq sahələrinə yönəldilir.

Səudiyyə Ərəbistanı üzrə mövcud investisiya mühitini və statistik məlumatları təqdim etdikdən sonra Azərbaycan üzrə eyni iqtisadi göstəricilərin təhlil edilməsinə zərurət vardır.

Cədvəl 2. 2020-ci il üzrə investisiya ixrac edən əsas ölkələr və əsas investisiya yatırılan sektorlar barədə məlumat

İnvestisiya ixrac edən əsas ölkələr	2020, %-lə	İnvestisiya yatırılan əsas sektorlar	2020, %-lə
Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri	21.9	Kimya sənayesi	30.8
ABŞ	20.3	Daşınmaz əmlak	27.7
Fransa	9.1	Kömür, neft və qaz çıxarılması	7.9
Sinqapur	6.9	Avtomobil sənayesi	7.1
Yaponiya	5.6	Hotellər və turizm	6.9
Küveyt	4.6	Plastiklər	5.0
Malayziya	4.6	Maşın sənayesi	2.4

Mənbə: Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ticarət və İnkişaf üzrə Konfransının məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir [4].

Səudiyyə Ərəbistanı 2019-cu ildə İnvestisiya siyasətinin aparılması üçün 7 rəhbər prinsiplər qəbul etmişdir. Bunlara ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi, investisiyanın qorunması, investisiya davamlılığı, şəffaflığın artırılması, dövlət siyasəti maraqlarının qorunması, işçilər üçün giriş asanlığı, bilik və texnologiyanın ötürülməsi aiddir.

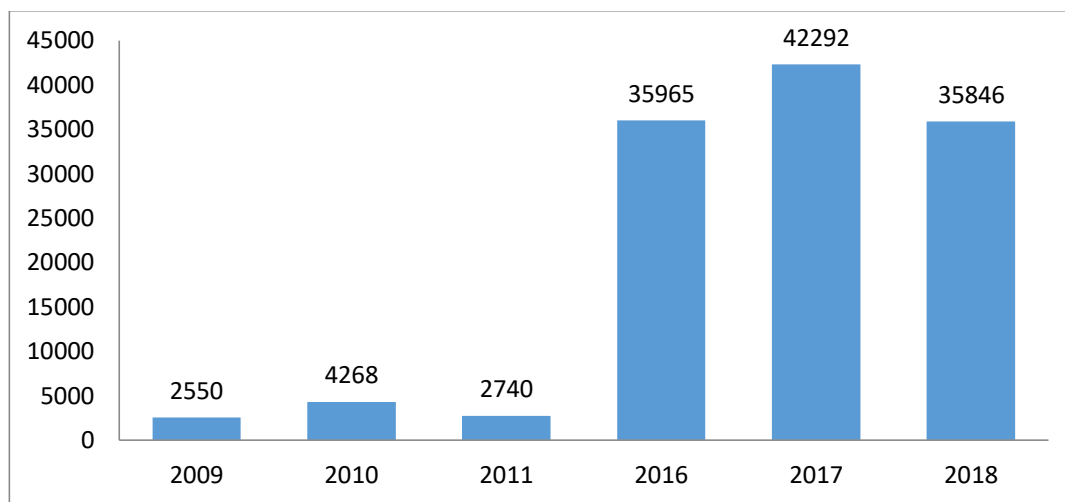
Azərbaycan iqtisadiyyatının növbəti 4-5 ildə 2-3 faiz artması təmin edilərsə, bu artım əvvəlki illərdə müşahidə olunan artım səviyyəsinə uyğun ola bilər. Hər halda belə artım səviyyəsi Azərbaycanda milli iqtisadiyyatın qarşısına qoyulan hədəflərə çatmağa kifayət edə bilər. Bu mənada neft qiymətlərinin qeyri-sabitliyi şəraitində belə iqtisadiyyatın yeni təməllər üzərində qurulması üçün iqtisadi artım tempinin sabitliyinə nail olunmalıdır [7].

Neft-qaz sektoru iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək potensialı azaldıqca enerji daşıyıcılarla zəngin ölkələr çətinliklərlə qarşılaşdıqlarından iqtisadi şaxələnməyə cəhd göstərirlər. Səudiyyə Ərəbistanı və Azərbaycan da neft-qaz ölkəsi olduğundan mövcud imkanları daxilində beynəlxalq iqtisadiyyatdakı mövqelərini saxlamaq qeyri-neft sektorunun, xüsusən emal sənayesinin inkişafına üstünlük verirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, Səudiyyə Ərəbistanı və Azərbaycan arasında ticarət-iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi, xüsusilə də ölkələrarası investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması məqsədi ilə 14 müqavilə bağlanmışdır. Səudiyyə Ərəbistanı təşkilatları Azərbaycana 370 mln dollar məbləğində investisiya yatırımı qoymuşlar, hazırda Azərbay-

canda 26 Səudiyyə Ərəbistanı şirkəti fəaliyyət göstərir. Həmçinin Səudiyyə Ərəbistanının İnkişaf Fondu Azərbaycanda su kanallarının, yolların, məktəblərin, su təchizatının, alternativ enerji mənbələrinin tikintisində aktiv iştirak edir [22].

Eyni zamanda, qeyd edilməlidir ki, Son illərdə Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyi ilə Səudiyyə Ərəbistanının “ACWA Power” və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin “Masdar” şirkətləri arasında bərpa olunan enerji üzrə icra müqavilələri imzalanmışdır. Hazırda müqavilələrə uyğun olaraq “ACWA Power” şirkəti ilə 240 MVt gücündə külək, “Masdar” şirkəti ilə isə 200 MVt gücündə günəş stansiyalarının tikintisi ilə bağlı layihələr icra edilməkdədir. Külək və günəş enerjisi üzrə ümumilikdə illik 1,4 mlrd kVt/saat elektrik enerjisi istehsal ediləcəkdir [4].

Qrafik 1. Səudiyyə Ərəbistanı tərəfindən Azərbaycanın əsas kapitalına yönələn investisiyanın həcmi (min manat)

Mənbə: Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir [2].

Qrafik 1-dən görüldüyü kimi, 2009-2011-ci illərdə Səudiyyə Ərəbistanı tərəfindən Azərbaycan iqtisadiyyatının əsas kapitalına orta hesabla 3 mln manat investisiya yatırılıbsa, 2016-2018-ci illərdə bu məbləğ orta hesabla 40 mln manata yaxın olmuşdur. Statistik rəqəmləri təhlil etdikdə görünür ki, iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələr dərinləşir. Lakin bu ölkələrin tarix boyu bir-birinə yaxınlığını, eyni coğrafi məkanda yerləşməsini, eyni dini dəyərlərə malik olmasını nəzərə aldıqda ölkələr- arası investisiya yatırımları çox aşağı səviyyədədir. Məhz buna görə də, hər iki ölkə arasında investisiya mühitinin təkmilləşdirilməsi, qarşılıqlı investisiya yatırımlarının gücləndirilməsi istiqamətlərini müəyyən etməyi məqsəduyğun hesab edirik.

Nəticə

Azərbaycanla Səudiyyə Ərəbistanı arasında iqtisadi əməkdaşlığın mövcud vəziyyətini təhlil edib apardığımız ümumiləşdirmədən konkret nəticəyə gəlinmiş, hər iki ölkə arasında dayanıqlı ticarət-iqtisadi əlaqələrə nail olmaq və bu əlaqələri daha da inkişaf etdirmək üçün birgə investisiya siyasəti çərçivəsi hazırlanmalı və bu prosesdə aşağıdakı amillər nəzərə alınmalıdır:

1. Hər iki ölkə arasında qarşılıqlı investisiya axınlarını idarə etmək üçün daha təkmil tənzimləyici iqtisadi və hüquqi imkanların yaradılması;
2. Hər iki ölkənin qeyri-neft sektoru, xüsusən emal sənayesi məhsullarının birgə milli ixrac strategiyası hazırlanmalıdır;
3. Hər iki ölkə arasında ixrac mədəniyyətini yüksətməklə qeyri-neft ixracatçılarının sayını artırmaq olar;
4. Yüksəkkeyfiyyətli məhsullar istehsalı ilə yanaşı, həmin məhsulları hər iki ölkənin bazarlarında orta qiymətlə satışı təşkil olunmalıdır;
5. Hər iki ölkə arasında elektron ticarətin inkişafına daha geniş meydan verilməlidir;
6. İkitərəfli ticarət əlaqələrinin genişləndirilməsinə xidmət edəcək infrastruktur sahələrə özəl investisiyaların cəlb edilməsi asanlaşdırılmalıdır;
7. Qarşılıqlı investisiya yatırımları ilə xarici ticarət dövriyyəsi arasındakı əlaqə gücləndirilməlidir.

Azərbaycan ilə Səudiyyə Ərəbistanı arasında investisiya üçün siyasət çərçivəsi hazırlanarkən investisiya və biznes mühitini qiymətləndirmək lazımdır. Bu, islahatların hazırlanması baxımından hərtərəfli, sistemli bir yanaşmadır. Bu, ölkələrə iqtisadi artım imkanlarının genişləndirilməsi, dayanıqlı inkişaf və yoxsulluğun azaldılması üçün özəl investisiyaların səfərbər olmasına imkan yaratmağa dəstək göstərir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan 2030: Sosial iqtisadi inkişafın milli prioritetləri. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin 2021-ci il tarixli Sərəncamı. Bakı 2021;
2. Azərbaycanın statistik göstəriciləri 2020.- Bakı. Ststkom- 2021-ci il
3. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri (1991-2016)/məqalələr toplusu/. Bakı: "Poliart" MMC, 2017, 904 s.
4. Al-Sulaim M.I. Səudiyyə Ərəbistanı Krallığı və Azərbaycan arasındakı tarixi əlaqələrin ticari-iqtisadi aspektləri//AMEA İqtisadiyyat İnstitutunun Elmi Əsələri, 2019, №6, səh. 100-108.
5. Kərimli İ.A. Qloballaşma və qarşılıqlı maliyyə asılılığının güclənməsi. Beynəlxalq Elmi-Praktiki konfransın materialları 04 iyun 2010i s.176-178
6. Kərimli İ.A. Dünya iqtisadiyyatı. Beynəlxalq ticarət, maliyyə və inkişaf Bakı.- 2006, 175 səh.
7. Kərimli İ.A. Beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin müasir problemləri, Bakı: "Çaşıoğlu", 2006, 301 səh.
8. Qasımzadə E. Y. Səudiyyə Ərəbistanının geoiqtisadi vəziyyəti haqqında "Dünya iqtisadiyyatının inkişaf paradigması: bazar və sonrası" Avroasiya sosial elmlər forumu materialları 18-21 oktyabr 2012 Bakı, səh. 244-250.

9. Nəsibova L. M. Azərbaycanla Ərəb ölkələri arasında xarici iqtisadi əlaqələrin inkişaf perspektivləri. İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyası, 53.10.01-Bakı 2017
10. Al-Sulaim M.I. Economic integration issues between the Kingdom of Saudi Arabia and Azerbaijan, and its directions in the modern development of the world economy // *International Journal of Research in Social Sciences*. February 2020, Vol. 10, issue 02, pp. 43-57.
11. Al-Sulaim M.I. Analysis on the current situation of trade activity of the Kingdom of Saudi Arabia // *IV International Scientific Conference of Young Researches organized by Baku Engineering University*, 2020, Baku, Azerbaijan, pp. 288-291.
12. Al-Sulaim M.I. The analysis of main macroeconomic indicators and trading sector of the Kingdom of Saudi Arabia // *International Scientific Journal "Internauka"*. 2020, Kiev, Ukraine, № 11(91), pp. 15-20.
13. Al-Sulaim M.I. Effective usage Directions of the Existing Potential for Bilateral Mutual Investment between Saudi Arabia and Azerbaijan // *International Journal of Social and Research*. October 2020, Vol. 9, issue 10, pp. 1285-1290.
14. Al-Sulaim M.I. Estimation of trade and economic relations between the Kingdom of Saudi Arabia and Azerbaijan // *Economic innovations of Institute of market problems and economic&ecological research of National Academy of Sciences of Ukraine*. 2020, Odessa, Ukraine, Volume 22, Issue 3, pp. 76-86
15. Krugman, P. The increasing returns revolution in trade and geography [Text] / P. Krugman // *The American Economic Review*. – 2009. – T. 99. – № 3. – P. 561–571.
16. Leslie Alan Glick, 1980. *Trading with Saudi Arabia*. Rowman&Littlefield
17. www.freetrade.org
18. <https://www.economy.gov.az/article/esas-iqtisadi-gostericiler-2018/29109>
19. <https://democracyweb.org/node/67>
20. <http://www.country-studies.com/saudi-arabia/oil-industry.html>
21. https://az.wikipedia.org/wiki/S%C9%99udiyy%C9%99_%C6%8Fr%C9%99bistan%C4%B1
22. <http://lib.aliyevheritage.org/az/7892915.html>
23. <https://www.britannica.com/place/Saudi-Arabia/The-Kingdom-of-Saudi-Arabia>
24. <http://kepeztv.az/news/id/6883>
25. <https://az.trend.az/azerbaijan/society/2404594.html>
26. <http://www.president.az/articles/8570><https://az.trend.az/azerbaijan/politics/2717257.html><http://riyadh.mfa.gov.az/content/55><http://www.onlinenewspapers.com/saudi.htm>
27. <http://www.alriyadhdaily.com/search><http://www.alriyadh.com/search/solr?sort=date&q=azerbaijan>
28. http://www.sfd.gov.sa/webcenter/faces/oracle/webcenter/page/scopedMD/s5dc73d77_7324_4d08_b347_444721019cba/Page24.jsp?_afLoop=430795161035529#%40%3F_afLoop%3D430795161035529%26_adf.ctrl-state%3D11yrxxfqx_4<https://www.sagvia.gov.sa/en/Pages/default.aspx><https://www.sabic.com/en>